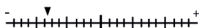
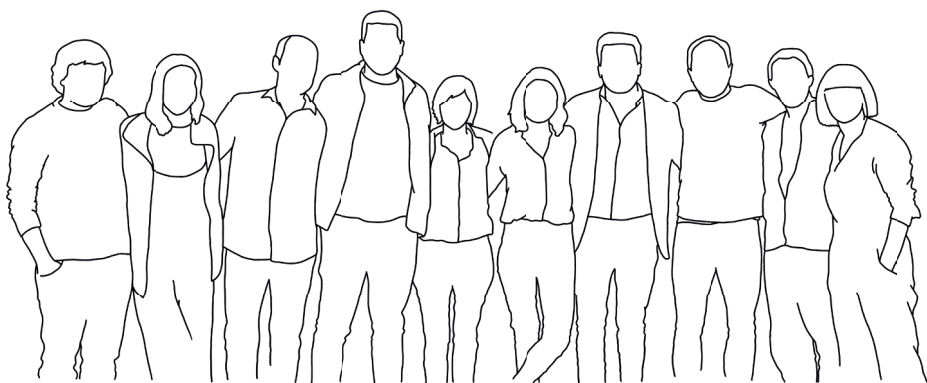

EL LLIBRE BLANC DE L'AUDIOVISUAL A MENORCA

LLETRISCA EDICIONS

LLETRISCA EDICIONS

EL LLIBRE BLANC DE L'AUDIOVISUAL A MENORCA

LLENTRISCA EDICIONS

EL LLIBRE BLANC DE L'AUDIOVISUAL A MENORCA

Participants al col·loqui:

Magda Timoner
David Marquès
Anna Petrus
Dani Bagur
Rosa Preto
Laia Foguet
Àlvar Triay
Macià Florit
Cristian P.Coll

Transcripció:

Xec Pons Sans
Marina Enrich Genestar

Coordinació:

Cristian P.Coll

Assessorament:

Sílvia Pons Seguí

Conclusions:

Xec Pons Sans

Revisió de textos:

Servei d'Assessorament Lingüístic de l'Ajuntament des Mercadal

Maquetació i portada:

Júlia Sales

Edició:

Es FAR Cultural

Primera edició: Octubre de 2022 / 100 exemplars

DL: ME - 685/2022

Amb el suport:

Menorca és petita,
el cinema és gegant.

LLENTRISCA EDICIONS

LLETRISCA EDICIONS

L'octubre del 2021, en el marc del Festival de Cinema i Fotografia Documental de Menorca, vam reunir professionals del teixit audiovisual que tenen un fort lligam amb la creació contemporània audiovisual menorquina. El Menorca Doc Fest és un festival que treballa a través de la imatge documental, de l'educació, de la sensibilització i de la creació contemporània. Ens preocupa que els nous creadors, productors i empreses de l'audiovisual de Menorca tinguin una competitivitat que correspongui amb els seus esforços per crear continguts de qualitat. Treballam també perquè els professionals del futur tinguin la possibilitat de triar Menorca com el seu lloc de feina o de creació de projectes. En aquest sentit, lamentam que a l'illa no hi hagi cap estudi superior de cap disciplina vinculada a la creació artística audiovisual.

La cultura s'ha vist com una revitalitzadora de l'economia els darrers anys, així com una eina per a la diversificació. Segons les administracions, el cinema és un nínxol de futur per a Menorca, igual com ho està sent a Mallorca. Es planteja que l'illa pot ser un escenari ideal per a produccions audiovisuals a nivell internacional. Aquests i altres temes es van plantejar en aquest debat, moderat per la realitzadora audiovisual i productora Magda Timoner.

Es publica aquest llibret per entendre millor la situació local del sector audiovisual i per fer arribar el missatge a tothom que vulgui aproximar-se a les necessitats i inquietuds del sector audiovisual de Menorca.

Cristian P. Coll
Coordinador des Far Cultural i Menorca Doc Fest

INTERVENEN

MAGDA TIMONER

Realitzadora audiovisual i moderadora del debat.

DAVID MARQUÈS

Periodista.

ANNA PETRUS

Cineasta.

DANI BAGUR

Productor audiovisual especialitzat en televisió.

ROSA PRETO

Productora especialitzada en serveis fotogràfics.

LAIA FOGUET

Guionista i cineasta.

ÀLVAR TRIAY

Actor i llicenciat en comunicació audiovisual.

MACIÀ FLORIT

Cineasta i productor audiovisual.

CRISTIAN P. COLL

Productor audiovisual i coordinador del Menorca Doc Fest.

El text que es presenta a continuació és una lleugera adaptació del debat que va tenir lloc l'octubre del 2021, en el marc del Menorca Doc Fest. Si bé s'han mantingut, quasi en la seva totalitat, les paraules dels ponents, s'han reescrit o eliminat qualcunes frases per fer el text més àgil i entenedor.

MAGDA TIMONER: El Menorca Doc Fest engega enguany amb aquestes jornades; unes jornades un tant ambicioses, però segur que seran moltíssim profitoses. Aquesta taula rodona pretén ser un punt de reflexió, de trobada, de valoració, de posada en comú: com està, quina és la situació del sector professional audiovisual a Menorca, com el pensam des del present, i com ens l'imaginam o com voldríem que fos en un futur. Per açò hem convidat alguns dels agents, dels actors que formen part d'aquest sector audiovisual, i amb les seves opinions i reflexions haurem de dibuixar aquest mapa i pensar com podria ser una futura indústria o infraestructura més pròspera per a la nostra illa.

Moltes gràcies, primer de tot, per accedir, per acceptar la nostra invitació i pel compromís en formar part d'aquesta taula rodona a totes vosaltres. I moltes gràcies també al públic que ens acompanya perquè sense vosaltres tota aquesta posada en comú tampoc tindria gaire sentit. Us convidam a formar part de la xerrada en el moment en què creieu adient. I, si us sembla bé, començarem amb les presentacions.

En David Marquès és periodista, llicenciat en Comunicació Audiovisual. Va començar a fer feina en el Diari Menorca, del qual va arribar a ser cap de redacció. Ha col·laborat amb Televisió Espanyola, amb la Cope i amb altres mitjans de comunicació de la nostra illa. Des del 2016 és delegat d'IB3.

DAVID MARQUÈS: I anteriorment també redactor en cap del diari Última Hora, hi vaig fer una etapa abans del Diari Menorca.

MAGDA TIMONER: Correcte. Sí què és ver. Benvingut.

N'Anna Petrus és cineasta, guionista i directora de curtmetratges, tant de ficció com de documentals, que han viatjat i han passat per festivals nacionals i internacionals, i alguns dels quals han estat guardonats. Està preparant el seu primer llargmetratge de ficció, *Ulls de gat*. És també docent de cinema, per la UOC, per la Universitat Internacional de Catalunya i en el grau superior d'Àgora, de Sant Cugat. Forma

part del col·lectiu Dones Visuals de Catalunya i també és directora artística del festival Memorigame, de Reus. No pots fer més coses!

ANNA PETRUS: Tinc bessons.

MAGDA TIMONER: En Dani Bagur és periodista. Ha fet feina molt de temps amb IB3, on encara col·labora. Fa uns anys va fundar Empàtic, amb el seu soci Quico Domínguez, el qual no tenim entre nosaltres, però que si arriba serà molt ben convidat. I des d'Empàtic feu sèries televisives, treballs corporatius, treball de màrqueting i d'editorial, esdeveniments.

DANI BAGUR: Tot el que puguem.

MAGDA TIMONER: Tot el que pugueu i més. Molt bé.

N'Àlvar Triay és actor, llicenciat en interpretació a l'Institut del Teatre i també en Comunicació Audiovisual. La seva trajectòria ha estat més d'actor, en sèries televisives i de teatre. I recentment et vam poder veure en el Teatre del Born, amb *Arminda*, dirigida per Sergi Marí. I segur que el coneixeu per sèries televisives d'IB3 o TV3.

I qui més tenim? N'Ignasi Pons és llicenciat en Comunicació Audiovisual. És professor de secundària, de Belles Arts, a l'Institut de Maó. I després de col·laborar en diversos curtsmetratges i altres produccions audiovisuals va decidir encarar la seva carrera cap a la docència, on segurament aquí a Menorca hi ha molt a fer.

IGNASI PONS: Sí. Has dit institut de Maó. És l'Escola d'Art. Aquesta escola és un petit oasi dins Menorca, perquè l'alumnat que ve a fer batxillerat o cicle ja són adults, adultes. I sí, és un privilegi poder ser docent i professor d'alumnes que cada vegada tenen més demanda de coneixements audiovisuals. Fan disseny, fan moltes coses. Però l'audiovisual està guanyant molt protagonisme, per les noves tendències, per tots els mitjans que hi ha. I és un gust ser professor d'ells i elles. I com a professor us direm què pensen i què volen fer els alumnes per si ho podem encaminar tot cap al bon camí. Gràcies, Magda.

MAGDA TIMONER: Na Rosa Preto és diplomada en Cinematografia. És productora local i treballa, sobretot, amb clients internacionals (anglesos, alemanys...), però també nacionals. I fa treballs de servei gairebé integral, des de producció, localitzacions, acomodament de les produccions.

ROSA PRETO: El que es diu *service*.

MAGDA TIMONER: Exacte. I és també l'actual presidenta de l'associació Menorca Illa Audiovisual, que va néixer fa bastant poquet, aquest estiu passat.

ROSA PRETO: Bé, va néixer fa deu anys, però fins ara no s'ha arrancat.

MAGDA TIMONER: Però no es deia Menorca Illa Audiovisual.

ROSA PRETO: De fet, estem ara en un procés de canvi de nom a Menorca Illa Audiovisual.

MAGDA TIMONER: D'acord. Ho tenia mal entès.

Na Laia Foguet és guionista i directora cinematogràfica, llicenciada en periodisme i va fer un taller de guió i un màster de direcció a l'ES-CAC. Els seus curtmetratges han estat seleccionats i visionats en diversos festivals. Treballa actualment com a guionista en el programa *Crims* de TV3 i acaba d'escriure la seva primera obra teatral, *Aljayat o la suma dels dies*, que vam poder veure al Teatre del Born de Ciutadella i al Principal, aquest agost. Benvinguda.

LAIA FOGUET: Gràcies.

MAGDA TIMONER: I en Macià Florit, també cineasta. Realitzador audiovisual, llicenciat en Humanitats, va fer el Màster en Producció i Direcció en Cinema Documental a l'IPEC i fa feina com a realitzador i muntador des d'Elsabeth Produccions, de la qual ets soci. I després de dirigir quatre peces documentals i diverses peces experimentals, avui presentaràs el teu primer llargmetratge, aquí, a Menorca, *Pedra pàtria*, que ja ha viatjat per altres festivals i que ha tornat amb alguns guardons. Benvingut.

MACIÀ FLORIT: Gràcies.

MAGDA TIMONER: Bé, començarem. Com veieu tenim un assortit bastant diferent de gent que esperem que, amb les seves experiències, ens aportin idees per mostrar-nos el camí cap aquest nou panorama en l'audiovisual menorquí.

El sector audiovisual és un sector econòmic i professional en alça i açò és una evidència. Vivim en un món de la imatge i cada dia l'ús

que se'n fa, ja sigui personal, publicitari, institucional, és més necessari, i és evident que les produccions de gran pressupost sempre tenen més impacte en l'economia d'una regió que no pas les petites produccions. La quantitat de productores a Menorca és generosa. Només fent una recerca ràpida a internet podem trobar uns dotze, quinze noms: Tramuntana Films, Bendito Films, Baleàrtica, Glim Island, Produccions des Far, Empàtic, Menorca Films, Talaiot Estudios. La majoria d'elles es dediquen a produccions documentals, institucionals o corporatives, així com a contingut web. Molt poques, comptades, fan treballs televisius; de gran envergadura o cinematogràfics, gairebé cap. Podem parlar d'indústria a Menorca, tu creus, Dani?

DANI BAGUR: Em toca començar? Qualcú havia de ser. Crec que rallar d'indústria encara és un poc prest. Tant de bo poguéssim fer-ho i que estiguessin cobertes totes les necessitats que té el sector audiovisual, entre nosaltres; és a dir, que fóssim autosuficients. Sincerament, veig molt complicat arribar a aquest estatus. El que és evident és que hauríem de començar a rallar de sector perquè som uns quants. Fa deu anys no érem tants. Fa vint encara menys. Per tant, sí que és prudent rallar com a mínim de sector. Què necessitem per arribar a ser indústria? Necessitem, primer de tot, convèncer-nos a nosaltres mateixos. Hauríem de ser més sòlids en segons quines qüestions. I sobretot necessitem un reconeixement institucional. Açò és un poc més complicat. Sé que està en camí, però si hi hagués aquest reconeixement, traduït després en accions, no només subvencions, sí que podríem començar a caminar un poquet cap a la indústria, cosa que encara està bastant enfora.

MAGDA TIMONER: Com viviu, des de les productores o les produccions, encara que siguin service, tot el tema d'infraestructura, de material, de logística..?

ROSA PRETO: Tot el que és l'equip tècnic, amb els quals jo he fet feina, ve tothom de fora, el material es duu de fora. Açò puja una mica els costos, tot i que actualment no és com abans, que el transport era molt més car. Tot i així, hi ha molts inconvenients. Qualsevol qui ha estat en un rodatge sap que et pot fallar qualsevol cosa. Per exemple, t'ha fallat la càmera. I una cosa és anar fins a la botiga, agafar-ne una i tornar, i una altra és que hagis d'agafar un avió o que t'hagin de dur una lent d'on sigui. És un temps que es perd, i temps, en una producció, són diners, molts diners. Llavors té aquests inconvenients, que també tenen a molts altres llocs del món, i tot i així han seguit funcionant. Crec que de vegades ens equivocam donant importància a

coses que no són bàsiques per frenar la realització de produccions a Menorca. Tot al contrari. Crec que hi ha moltes més coses beneficioses d'estar en un lloc una mica aïllat, per poder treballar bé. És una illa amable. Quan necessites qualsevol cosa ràpidament la trobes, ens coneixem tots. Tenim un poder, aquí, impressionant, de poder solucionar coses que molts llocs no tenen. Més o menys sabem tots el que tenen els altres. Que necessiti una llanxa de tipus italiana? Doncs en Samble en té una. Tenim facilitats. Però crec que també és una tendència dels menorquins posar el focus en el que no tenim, en lloc de posar-lo en el que tenim. Açò és un poc com el que deia en Dani: «Ei! Anem a fer-ho». Faig més produccions per a gent de fora perquè veuen les capacitats de l'illa molt més ràpid que la gent d'aquí. Tenim, per exemple, el paisatge. Menorca no és solament la platja. En qüestions de localitzacions, les tenim molt variades i molt xules. En una ocasió vaig anar a promocionar Menorca, a Londres, i anava als llocs i em deien: «Hòstia! A Mallorca?» «No, no, a Menorca». No sabien ni que existíem. I de cop i volta, durant 15 anys seguits, troben el seu lloc per treballar, que els és còmode, que els surt bé de preu. Evidentment, no en el mes d'agost perquè a l'agost no pots fer res; per la part audiovisual i fotogràfica ens anirà a la contra perquè tot s'encareix molt. Ja ho sabeu els que viviu aquí.

LAIA FOGUET: L'illa té tota una idiosincrasia que és òbviament la que tots volem explorar. Però sí que crec que hi ha uns mínims que, ara mateix, tot i que jo faig feina fora, encara s'han d'assolir. Una producció molt grossa, de Londres o d'Espanya, no tindrà cap problema en venir aquí. Però una producció d'un nivell mitjà, tirant a petit, és molt difícil que pugui venir a fer una pel·lícula o una cosa d'un format mitjà, per qüestions com que aquí no pots llogar una càmera, l'has de dur de fora. Gran part de l'equip l'has de dur de fora. S'ha d'anar pas a pas, però crec que és el primer que s'ha de resoldre. Estem en un lloc que és meravellós per rodar, és un privilegi, amb uns espais increïbles i certs avantatges. Seria increïble que hi hagués gent aquí que pogués fer feina dins aquesta petita indústria, que es mogués conjuntament. Però si no hi ha uns mínims, com poder llogar un equip, si no hi ha un poc més de facilitats, no atraurem gent que vulgui venir a rodar a l'illa. Crec que fins que no assolim açò serà molt difícil que la gent pugui decidir treballar a l'audiovisual, a Menorca, no de manera puntal sinó continuada. Per exemple, als productors us resulta molt més complicat i molt més costós aixecar un projecte a Menorca que no pas en un altre lloc.

ROSA PRETO: No tant més. Crec que aquí és quan us quedau amb por.

No. La gent que fa un projecte a Barcelona i ha d'anar a rodar al Montseny també lloguen els materials i els duen cap allà. El que has de fer és un altre tipus de producció. Sempre et costarà una mica més, però no és una diferència tan gran. És com si tu tens un equip per rodar el que sigui i has d'anar a un poble de muntanya: hauràs de llogar una casa, hauràs de portar les dietes, ho hauràs de portar tot. La diferència no és tan gran. No fem una muntanya del que no és una muntanya. I t'ho dic perquè jo ho he fet. T'ho dic per experiència. Les cadenes de material normalment són tres o quatre, que tenen seu a Barcelona, Madrid, Berlín, Mallorca. Tenim Mallorca, aquí al costat, que hi ha un vaixell cada dia que ve. I sí, el preu s'incrementa una mica. Però quan comences a llogar molt et donen totes les facilitats. I si no tenen material a Mallorca te l'envien de Barcelona, de Madrid. Hi ha transport cada dia; no vivim al Pol Nord.

MAGDA TIMONER: Però segurament aquesta doble insularitat sí que fa que alguns projectes...

ROSA PRETO: No puja tant els costos. Jo em passo el dia fent pressupostos. No puja tant.

LAIA FOGUET: Però si estem aquí asseguts per parlar de com crear aquest sector, entenc que hi ha unes mancances que et diferencien de Catalunya, per exemple.

ROSA PRETO: Crec que estem argumentant malament. No estem posant el punt important de les coses on toca. Ens estem posant tot d'excuses per no fer coses. Siguem proactius. Mirem cap endavant. D'acord, aquí no hi ha cases de lloguer de material. Encara. Per què? Perquè no hi ha una indústria. Per què? Perquè el sector no existeix. L'estem creant. Llavors, anem a solucionar-ho. Què és més important, que tinguem alguna cosa que ens doni material o avançar i fer coses?

MAGDA TIMONER: És un peix que es mossega la cua.

ROSA PRETO: Exactament. Tallem això. Anem a ser més productius. Anem a tirar endavant.

DANI BAGUR: El material és una qüestió de fàcil solució. Amb un vaixell, amb doblers s'aclareix. Però la confiança de les productores, les externes que haurien de venir a rodar aquí, està rompuda. Costa molt venir. Nosaltres, a Fitur, aquest any vam fer un Fitur Screen, organitzat

organitzat per Netflix. Ens vam reunir amb dues de les principals productores de Publiespaña i ens van dir: «Ho tenim molt complicat venir a Menorca. Hem escrit, hem telefonat per demanar facilitats, gestions, papers, no doblers».

ROSA PRETO: Aquí hi ha el problema.

DANI BAGUR: «I no vindrem a gravar a Menorca». Primo i Canadà, ho podeu cercar. Són dues productores top. «Ho tenim molt difícil, venir allà». No és el material. El material el duen. Ells volen venir amb seguretat perquè si es troben aquí i no tenen tots els permisos per fer l'espot els és massa costós. Si són al Montseny cercaran un pla b. Aquí, no. Resultat: costa molt que vinguin.

MAGDA TIMONER: Permisos de...

DANI BAGUR: De tot. De rodatge, de seguretat, garanties. No coneixen el territori. Per tant, volen tenir una tranquil·litat si han de fer tot un muntatge per un spot, que no és poc.

MAGDA TIMONER: És a dir, aquí faria falta la presència d'una Menorca Film Commission, per exemple, que facilités tots aquests serveis.

DANI BAGUR: Correcte. Però que respongués perquè aquí ja hi ha hagut intents d'una espècie de Film Comissions. N'hi havia un que ens deia: «És que no ens contesten ni telèfon ni mails».

ROSA PRETO: És que jo he hagut de dir a la persona de la Film Commission com havia de demanar el permís per fer un rodatge a un lloc. El que no pot ser és que posin gent que no en tenen ni idea.

MAGDA TIMONER: Segurament aquí els hauríem d'assessorar nosaltres.

ANNA PETRUS: Jo vull corroborar una mica el que està dient en Dani. Amb aquesta pel·lícula que estic fent ara, tenia inicialment una productora que havia rodat una pel·lícula a Menorca i em van dir: «No anirem a rodar a Menorca aquesta pel·lícula», una part de la pel·lícula que jo volia rodar aquí. Per què? Quins són els problemes? És un poc el que s'està comentant: aquesta logística, aquesta falta de confiança amb el territori, amb qui interlocutam per realment poder fer efectiu aquest rodatge sense que hi hagi unes pèrdues, unes pèrdues generals, pèrdua de temps..., amb tot el context del procés organitzatiu.

Açò què vol dir? Estem aquí avui per xerrar de com canviar açò. En realitat estem tots d'acord. Què es necessita perquè açò es converteixi en un territori, que ja té uns paisatges, té un entorn bastant idíl·lic, on es puguin rodar moltes coses? Ens falta simplement organitzar-nos, saber quin és l'òrgan interlocutor amb aquestes productores que vulguin venir aquí a rodar. Qui serà aquest interlocutor. Hi ha la idea de la Menorca Film Commission, però desconec com està operant o quina efectivitat té.

MAGDA TIMONER: Bé, no existeix. Es va fer l'intent, fa uns anys de conformar-la.

ANNA PETRUS: Va existir, no?

ROSA PRETO: Ara, sí.

ANNA PETRUS: Existeix com a tal. Falta una professionalització real, que és amb el que de vegades m'he trobat. Per exemple, vaig ser membre d'una comissió d'uns ajuts de l'Institut d'Estudis Baleàrics, per a projecció exterior. I no sé... Seré un poc dura. Va ser un poc dramàtic. Em vaig espantar un poc. No li hauria donat un duro a ningú. Perdó per dir-ho així tan clar.

MAGDA TIMONER: Als projectes que es van presentar.

ANNA PETRUS: Una cosa un poc forta, sent sincera i un poc dura. Però, és clar... hi ha d'haver una professionalització real per poder crear un sector i una indústria. I si tu pots aconseguir subvencions públiques presentant unes coses que a Catalunya no passarien ni la més mínima fase, doncs tenim un problema, un problema d'anar a competir, en el sentit que la indústria audiovisual és una indústria al voltant del món, no podem quedar-nos amb el local. Sí, hem de construir qualche cosa aquí, però pensant que sempre estarem depenent d'altres llocs. Açò és així a tot el món. I de vegades, aquest localisme ens fa una mica de mal, per tirar endavant. A Catalunya, en producció audiovisual ningú està pensant en produir només al mateix lloc. Tota l'estona està pensant en coproducció. Aquesta pel·lícula que farà serà una coproducció amb Alemanya perquè és l'única manera de trobar finançament, de ser competitiu i d'anar cap a l'excel·lència, parlant de continguts. Falta pensar en aquest component inevitablement de racionalitat. Sí, falta construir a Menorca perquè sigui un lloc on poder anar, com es pot anar altres parts del món, però pensant que des d'aquí hem d'estar connectats industrialment amb tot el món.

MAGDA TIMONER: Sí, la consolidació de les diverses plataformes de distribució d'avui dia, així com consumim producció audiovisual ens duu cap aquí. Totes les produccions tenen aquesta idea d'internacionalització.

ANNA PETRUS: Sí, respectant el local. Després existeix el talent. És igual si vius a Nova York, però tu tens una mirada menorquina. Em referesc a l'imaginari menorquí. Podríem potenciar el que és d'aquí, el que no està explorat, el que no hem explorat en profunditat. Aquí sí que les institucions haurien de donar suport a açò, com exploram el nostre potencial imaginari. És el que fa, per exemple, el director tailandès Apichatpong Weerasethakul, que és totalment internacional. Les seves pel·lícules arriben a tot el món, des d'un conrear i fer feina amb un material profundament local, aquest amor pel local que després fa que connecti amb tot el món.

MAGDA TIMONER: La setmana passada aquí, al Menorca Doc Fest, es va projectar una pel·lícula, rodada per dos espanyols, a Islàndia, en un poble molt petit. Però la temàtica que treballa és tan universal, amb la qual tothom es pot identificar, que sí, des del local es pot treballar.

ANNA PETRUS: Exacte. Ens costa un poc.

MAGDA TIMONER: Què vols dir? Vendre-ho?

ANNA PETRUS: No. Creure que tenim aquest potencial. Aquesta creença des dels propis creadors i des de les institucions. Cada vegada menys, Magda. Però durant molt de temps ha estat així.

MAGDA TIMONER: Dignes, Àlvar.

ÀLVAR TRIAY: Per jo, el cinema o l'audiovisual és un art i és aliment per a l'ànima. Desgraciadament hem patit una pandèmia que ens ha aturat. Crec que hem d'aprofitar no voler tornar on érem sinó aprofitar que la situació és nova i que no ens ha de fer vergonya mirar-nos el llombrígol. Però per ser internacionals, per internacionalitzar aquest llombrígol, hem de saber trobar el genuí que té Menorca en tots els sentits. És innegable. Tots som nòmades. Potser una productora és més sedentària, però els altres som nòmades. Som ciutadans del món. Jo visc a Barcelona. Fa trenta anys que som allà i he fet feina en televisió, teatre i cinema, on m'han cridat i on m'han volgut, i on jo he volgut anar sense cap mena de por i dient que som menorquí. Hem d'aprofitar que tal vegada les administracions tenen molta veu

i perquè són d'allà d'on sortiran els doblers. Però després resulta que venen fundacions a obrir teatres o galeries d'art. No sé. De per tot podem anar a rapinyar. Evidentment els doblers són necessaris, però hi ha una part artística, una part creativa molt bèstia que no ens ha d'avergonyar per res.

MAGDA TIMONER: Tenia una pregunta per cada un perquè precisament cada un pogués exposar la seva opinió, però ens hem anat obrint. Cenyint-nos i si us sembla bé desenvolupeu un poquet, a part de la presentació que he fet, quina és la feina que feu actualment, per intentar ubicar-nos tots i després passem una altra vegada al debat, si us sembla bé. Comencem per tu, Macià?

MACIÀ FLORIT: La meva experiència és molt curta i petita, i té a veure amb una manera de funcionar i de produir molt petita, quasi individual, amb una estructura molt senzilla, però hem anat creixent. Amb Elisabeth hem fet coses molt independents, amb molt poc pressupost, i a poc a poc n'hem anat fent amb més pressupost. Jo som soci d'una empresa catalana i quasi sempre treballam a Catalunya, però començam a fer feina aquí, també, amb produccions aquí, tant per mi mateix com en un projecte amb Lúthica, en el qual col·labora IB3. Anam fent. I em deman per aquest concepte d'indústria, en un territori com Menorca, tant petit i que té una personalitat i idiosincràsia tan especial. Crec que realment és una perspectiva amb la qual jo em sent poc identificat per la manera que tenc de fer feina. Evidentment, entenc que hi ha unes altres estructures i unes altres necessitats, industrials, de productores, de gent que contracta gent, que fan produccions grosses que volen venir aquí, que açò dona feina, que és una indústria amb potencial per donar feina, per crear llocs de treball. Açò ho entenc perfectament i crec que és molt lícit de pensar-ho. N'Anna ha posat l'exemple del tailandès. Galícia és un altre exemple, una comunitat on ha nascut un cinema independent, uns autors, a partir del moment que es van començar a donar unes ajudes en les quals no hi havia cap norma, restricció artística o condicionants econòmics que fessin que fos impossible poder desenvolupar un projecte molt localitzat, en un territori concret, xerrant en gallec. Crec que és un model molt interessant. I jo, per exemple, una cosa que m'he mirat abans de venir aquí són les ajudes d'arts visuals i audiovisuals d'aquí, de Menorca. Les darreres s'han concedit a dos dels projectes que no estan en la línia d'audiovisuals, sinó que estan en la d'arts visuals: en Pep Salvador, de documental, que s'estrenarà enguany o l'any que ve; i na Carme Gomila. Són dos autors que fan feina amb arts audiovisuals, però que opten a les ajudes d'arts visuals. Per què?

Perquè per a la línia d'audiovisuals, que està bé, perquè va enfocada a productores, has de tenir un pressupost mínim de 20.000 euros, i hi ha una justificació molt més complexa i complicada. I les ajudes d'arts visuals et donen 5.000 € sense gaires condicions. I aquesta gent, tot i fer una producció independent, va a arts visuals. Açò ens ha de fer pensar. Aquestes ajudes són dues línies molt interessants i crec que és una bona manera de començar a produir de manera més realista i enfocada a aquestes produccions que neixen aquí, que xerren de Menorca i que poden explicar Menorca des d'aquí. Crec que és una línia molt productiva.

MAGDA TIMONER: Si us sembla bé, ens centrem altra vegada en definir un poquet quina és la manera de treballar de cadascun. Deies que tu t'identificaries més amb aquesta línia. Tu, com a Macià Florit, com desenvolupes els teus projectes i en quin moment estàs ara?

MACIÀ FLORIT: La pel·lícula s'estrena avui, però és un cas molt atípic perquè és un procés de sis anys, que jo he fet tot sol. És una pel·lícula assaig on tu vas escrivint, muntant, filmant, sense cap tipus d'estructura. Sí que al final del procés vaig rebre ajudes quan ja la pel·lícula estava pràcticament feta. Ara mateix, des d'Elsabeth, estem fent feina en un documental sobre les pedreres. La producció opta a l'ajuda de preproducció d'aquí del Consell; la fundació Lítica dona una part dels doblers i IB3, amb el finançament anticipat, també ens ajuda. Açò ens ha permès pagar una part de preproducció i de rodatge, en un documental de mitja hora. Però ara ja no tenim doblers. Hem rodat una setmana i ja hem quedat sense doblers. El mes de desembre hauríem de començar a muntar i de moment ho faré jo. Però es tracta de cercar més finançament. Menorca és una estructura tan petita que no sé amb qui xerrar, en l'àmbit d'una productora establerta aquí que em pogués ajudar, que em pogués orientar o que pogués actuar de coproductora, entre Menorca i Catalunya. Ho fem tot nosaltres i açò no és un model ideal perquè no pots, no pots.

MAGDA TIMONER: Sí, però el que és interessant és saber com ho fem per tirar endavant els projectes.

MACIÀ FLORIT: Sí, sí. I també, IB3, del finançament anticipat, quantes produccions menorquines heu donat?

MAGDA TIMONER: Arribarem aquí, arribarem aquí.

DAVID MARQUÈS: Dues, crec. Aprovades. Presentades.

ROSA PRETO: Jo he tocat tots els pals, però he acabat fent producció, quan realment vaig estudiar una cosa creativa. De totes maneres, he trobat que hi ha creació en tot, fins i tot en producció. Jo estic donant els escenaris. Estic proposant escenaris. Hi ha una gran part creativa amb el que és la part de producció. Per altra banda, i canviant de tema, ens hem referit i comparat a la indústria de Barcelona. Però a Espanya, la indústria cinematogràfica està morta. No anem més a Barcelona ni anem a Madrid. Tot està mort. És un sistema fallit. Deia en Dani: «És que ningú vol venir a Menorca». És que tot és fallit. Són uns circuits que ja no ens serveixen i ens hem d'obrir, per exemple, a les noves plataformes, que també ens ajuden. El que hem d'anar a cercar és aquest tipus de creació més íntima, més des d'un, que sempre és universal perquè tot el que portem és el mateix. Perdoneu que ho digui així. El que ens diferencia és la dramàtúrgia, la manera de contar-ho, la sensibilitat que toquis i que puguis arribar a la sensibilitat dels altres. A Menorca hi ha un patró molt diferenciat que és amb el que hauríem de fer força tots els sectors: no tocar-ho des de la banda de la indústria sinó des de la cultura perquè he estat llegint les ajudes de l'Institut d'Indústries Culturals i, sincerament, estic per escriure llibres. Les ajudes no serveixen per a res, ni per llogar material, ni per llogar llocs, res, ni per als jornals de la gent. Res. Hauríem de fer-ho des de la perspectiva de la cultura que és el que tu deies, l'exemple de Galícia, la manera que han fet que hi hagi nous creadors, donar eines perquè la gent pugui començar a crear. I no fan falta moltíssimes coses. Després ja farem grans produccions i fotrem drons que volin i filigranes. No. Anem a explicar el que som, qui som. Anem a crear realment. Però amb els nostres recursos, que són petits, sí, però els hem de donar eines a aquests alumnes, a aquesta gent que vol començar.

MAGDA TIMONER: Seguim, Rosa, amb la presentació de tothom. Des d'IB3, la delegació de Menorca quina funció té, fa, i desenvolupa ara mateix?

DAVID MARQUÈS: La delegació d'IB3 ara mateix som 27 persones, de les quals 24 són externes, és a dir contractades, serveis. A la delegació de Menorca hi ha 7 o 8 empreses contractades, dins les quals hi ha 24 de les 27 persones, i 3 que són personal d'IB3. És a dir, d'IB3 només hi ha 3 persones, i 24, la majoria, que es contracten per a l'informatiu, que fan els serveis informatius. Hi ha l'administrativa, el tècnic de ràdio, els reporters contractats pel magazine del capvespre, el del matí, els que fan ràdio. I la meva feina és intentar coordinar tanta contractació, tantes condicions laborals diferents. Açò, des del punt de vista intern.

També en l'àmbit dels continguts, continguts informatius, quins s'emeten i quins no, intent supervisar en la mesura del possible. Tot i així, l'univers IB3 és tan gran que és incontrolable, perquè hi ha un munt de productores fent feina en nom d'IB3 que no saps què estan rodant perquè ningú et diu, en codi intern, que de vegades hi ha alguna productora gravant a Fornells i ni te n'assabentes. O, directament, una productora de ràdio de Mallorca ha telefonat a qualcú a qui els informatius estan perseguint i no hi ha relació. Són qüestions que IB3 ha de millorar a nivell intern quan es produeixen perquè hi ha més de 500 persones fent feina en nom d'IB3 a diari i és mal de fer controlar qui fa i qui no fa perquè la gent que és IB3 és un cinquena part d'aquestes 500 persones.

I a part de fer açò, faig una mica de representació, producció d'esdeveniments especials que fa IB3 com hem fet amb diverses productores d'aquí: retransmissions de festes, processons, jaleos, esports. I també rep propostes de continguts, de projectes de cine o programes de ràdio-televisió, molts dels quals acaben anant endavant i molts dels quals acaben aturant-se.

Quin problema té la delegació de Menorca? Que des del moment de la seva creació, el 2005, és una delegació. Com el seu nom indica, és un delegació de qualcú que té el poder executiu. No és un centre territorial de producció com pugui ser Sant Cugat o Televisió Espanyola. Si tu ets un centre territorial de producció pots tenir un pressupost propi i pots tenir o reivindicar una quota de poder, de pantalla i de pressupost. Si no, pots consultar, assessorar, donar la teva opinió, però sempre que proposes alguna cosa necessit que qualcú altre, sempre que vulgui contractar una productora per fer el que sigui, necessit que qualcú de Mallorca em faci una firma perquè és qui té els doblers.

Per altra banda, IB3 Ràdio fa 16 anys. És un emissor de ràdio i televisió, que el que pretén és vertebrar territori. És a dir, la direcció actual, per exemple, on hi ha n'Andreu Manresa, té clar que no vol que es desvertebri territori. I des d'aquest punt de vista, el que sí que ha fet de positiu IB3 tots aquests anys és reivindicar i fer present a les nostres vides les festes i costums locals. També té el compromís d'assentar-se en continguts de temàtica balear i fer-ho a partir del teixit i del talent local balear sempre que sigui possible. Tenim aquí en Macià, n'Anna, na Laia, n'Àlvar. El talent hi és.

El problema és que tot i que s'intenta fer discriminació positiva a favor de Menorca i de les Pitiüses, som delegacions. No només açò. Com

que la indústria no està tan desenvolupada com a Mallorca perquè a allà sí que per número, per població i quota de pantalla, evidentment, hi ha hagut més gent que ha pogut colar projectes a la televisió pública, allò ha anat teixint una estructura d'indústria que aquí a Menorca no existeix. En Dani, d'Empàtic, Paleàrtica, són dos exemples de professionalització d'una indústria de producció menorquina orientada a televisió o cine. Em sembla que en Dani, ara mateix, Empàtic, està gravant una sèrie a Favàritx. Vull dir que s'estan fent coses. Existeixen productores que sí que aconseguen des de fa anys tenir una quota de pantalla a la televisió pública. Davant d'això, hi ha les altres 12, 15 productores que has mencionat, que algunes presenten propostes a la televisió i moltes no en presenten. Per açò mateix, una feina és animar a presentar projectes perquè com més pressionem i com més pitgem i com més corc siguem, potser a Mallorca, a Barcelona, ens faran més cas.

I una altra cosa. IB3 pateix un infrafinançament. De les televisions regionals o locals que hi ha autonòmiques, a Espanya, és de les que té un pressupost més reduït. Potser Astúries o Múrcia en tenen menys, però de les autonòmiques és de les que té menys pressupost, i IB3 ve d'una prehistòria, de fa 10 o 15 anys, amb un pressupost superior als 100 milions d'euros, i ara estem damunt 34, 35, i açò s'ha de notar. I s'ha de notar en el sentit que, per exemple, per a producció pròpia de televisió, el pressupost que tenia IB3 el 2019 eren 10 milions, mentre que el 2020 van ser 8 milions, i el 2021 han estat 7 milions i mig perquè s'ha fet la contracta nova d'informatius, pels motius que sigui. I el pressupost que IB3, amb uns criteris que també decideix direcció, ara destina a la producció pròpia de continguts de televisió o de coproducció, com amb el projecte d'en Macià, s'ha anat reduint. I què fa tot açò? Que tot i ser el 9 per cent de la població, només el 2 per cent del pressupost de producció pròpia es destina directament a productores de Menorca, que açò ve a ser mig milió d'euros, el 2019, el 2020 i el que duem del 2021, respecte de 25 milions.

MAGDA TIMONER: Dos per cent és molt alt. Hi ha hagut anys que no hi hem arribat, al dos per cent.

DAVID MARQUÈS: Part de culpa la té IB3, però també la té com està muntat el sistema i com està estructurat. I si em permetes, faré una crítica a les administracions en general. Xerrava en Macià de les ajudes del Consell Insular, que està molt bé que hagi creat aquestes ajudes, que bàsicament serveixen per pagar preproducció, per començar a pagar els càmeres si heu de fer un pilot. Però em sembla que les

administracions, i xerraré del Consell Insular però podria també xerrar-ne d'altres, necessiten augmentar i millorar la consciència del sector audiovisual. Per exemple, es fa un torneig internacional de vòlei platja a Menorca: en lloc de donar-ho a una productora de Menorca o de Mallorca, de Balears, ho donen a una productora de Múrcia que, així com és l'administració pública, ha presentat un pressupost més reduït i ha guanyat per pressupost. I penses: com és possible? Què passa? Aquella productora, la setmana anterior em crida: «És que ens han encarregat fer la retransmissió del campionat de vòlei platja a Menorca. Em pots donar contactes de càmeres? On puc comprar cable? El vostre tècnic ens pot ajudar?» Et converteixes en una sucursal que proporciona noms de gent vostra perquè feu de càmeres subcontractats d'una empresa de Múrcia que ha guanyat per pressupost, però que no ha guanyat perquè hagi presentat un bon projecte. El *mea culpa* l'haurien de fer totes les administracions i també vosaltres perquè presenteu més i pitgeu més. I em sembla que açò si ho fem tots junts s'arribarà a aconseguir qualque cosa; si no, seguirem igual.

MAGDA TIMONER: Arribarem al tema de les administracions. Et sembla bé que seguim la ronda? Que estaria bé que abans del descans aconseguim que tots tingueu aquests dos minutets. Anna?

ANNA PETRUS: Jo estic ara en el desenvolupament i reproducció d'un llargmetratge, Idagats, una coproducció entre Catalunya i Alemanya. A part, amb na Laia Foguet tenim una idea de projecte molt centrat en açò que deia abans, la idea de rescatar, posar en valor cert imaginari menorquí, un projecte molt incipient. Què m'agradaria? Com a cineasta que no estic físicament aquí, no sé amb què puc contar amb els recursos de Menorca o de les Illes Balears, no tenc aquesta sensació. No m'estendré amb açò. Vull insistir en la idea que aquí es pugui aixecar un sector, li diria sector, no crec que mai hi pugui haver una indústria, un sector que estarà integrat dins una indústria global, en tot cas, com tampoc es xerra d'indústria a Catalunya. A Catalunya el sector audiovisual no xerra d'indústria. Evidentment, hi ha un moviment molt més gros del que pugui haver-hi aquí. Però no es xerra d'indústria per l'especificitat pròpia del sector audiovisual, els pressuposts que maneja i aquesta necessitat de sempre cercar aliances fora. I aquí em remeto al cas que comentava en Macià, del «NovoCinemaGallego», que sí, han tingut aquestes ajudes locals per poder iniciar els seus projectes, però que totes les pel·lícules tenen coproducció catalana. No aixequen les pel·lícules només amb els recursos d'allà. I açò és una cosa que ha d'estar molt clara per construir

un sector. No podràs anar tot sol. De la mateixa manera que necessitam anar tots junts, tant si ens referim al talent o a la indústria. I si parlam de pressupost i de doblers, en l'audiovisual, amb el que costen els projectes, és impossible no estar connectat amb altres territoris, ja sigui en l'àmbit estatal o internacional. I açò crec que és una de les claus. Sense que açò vulgui dir abandonar, el que deia abans, aquest talent local, aquesta mirada menorquina, aquest posar en valor el nostre imaginari.

MAGDA TIMONER: Empàtic.

DANI BAGUR: Nosaltres, bàsicament, fins ara, havíem fet formats de divulgació, d'entreteniment per a IB3, tot per a televisió, alguns espots, altres productes. Amb n'Àlvar vam fer la primera producció un poc grossa, la Menorca Britànica; hem fet temporades de Ben trobat o El secret de les pedres; la setmana que ve n'estrenam un i tenim en marxa la primera ficció, que ja fa temps que ens hi volíem posar. Farem una sèrie i l'haurem de coproduir perquè amb el capital que aixequés únicament a Menorca o Balears és insuficient per poder fer una sèrie digna, de qualitat i exportable, perquè si produïm per generar consum propi i local no té gaire sentit. Jo sí que crec que hem de rallar d'indústria o de sector, és igual, però açò és un negoci com un altre, que hi ha art darrere, que hi ha talent darrere, però si no és negoci no té sentit. Per tant, aquí ens hem de guanyar els doblers fent tele, fent cine. Si no, no té sentit. Aplaudesc, Macià, el que estàs fent, però després tots hem de fer aquesta feina, jo també l'he de fer, he de dir: quantes hores hi he ficat jo en aquest producte meu? Aquest producte no val 10, 15 o 20 euros, en val 50 o 60; per tant hi he perdut. Produir és també arriscar. He arribat a demanar doblers al banc per dur endavant un projecte o hipoteques ca teva. Açò és un negoci com un altre. És com obrir una botiga o fabricar taules. I un dia hi guanyes i un dia hi perds. Açò és produir. Què passa? Que aquí volem produir tots amb els doblers de l'administració i així no hi ha risc. Si no hi ha risc no hi ha negoci, tampoc. Per açò estic rallant que és indústria. Això de Galícia és espectacular. Han injectat molt doblers amb talent local i ara l'estan venent per tot el món. Ara, açò sí, han fet una cosa que aquí encara no sabem fer a les Balears: sortirà una ajuda de dos milions per qui s'hi vulgui presentar a Galícia, aquest mes. Ara, tothom està obligat a coproduir amb productores gallegues, projectes petits, projectes grossos, és igual. També estan cercant tothom aliances a fora perquè aquests milions estan destinats a coproducció local. Clar, açò aquí no ho tenim. Les quantitats aquí, a més a més, són ridícules. I IB3 ha de funcionar un poquet com a catalitzador d'aquest sector,

sobretot aquí a Menorca, que ara és incipient. Un dos per cent, en el millor dels anys, ha estat el pressupost que s'ha destinat a producció local. Clar, açò és un desequilibri que anem sostenint des de fa 16 anys. Em sap greu perquè tu, però jo també he rebut, ja ho saps. És un problema de naixement d'IB3. Però IB3, a més a més de ser vertebrador del territori, per llei és també impulsor i desenvolupador del sector audiovisual de les Illes. Una indústria que era petitona l'any 2000, que ha anat creixent i aquí encara no ha arribat aquesta onada. Per tant, crec en indústria, crec que açò ha de ser un negoci, que cadascú hi ha d'aportar el que tengui, un talent per escriure, un talent per dirigir, un per dissenyar una producció. Tots hem d'aportar qualque cosa. Però al final, han de sortir els números. Si no, no és indústria, no és negoci, ens estem equivocant tots. Si obrim un bar i perdem doblers, el tancarem tot d'una. Idò, açò és com un bar.

MAGDA TIMONER: Laia.

LAIA FOGUET: Jo vaig començar fent els meus curts. Els vaig produir jo mateixa. Tots dos curts han funcionat molt bé en festivals, festivals internacionals. Vaig fer un curt, *Ca nostra*, amb tot l'amor cap a Menorca que tenia a dins. I em vaig trobar amb aquesta subvenció famosa: el meu curt no entrava en aquests 20.000 euros. I me'l vaig haver de pagar tot jo. I sempre m'he trobat un poc amb el que diu n'Anna, que me n'he hagut d'anar fora perquè al final et trobes que hi ha unes institucions que no donen cap tipus de suport als creadors, que tampoc no sents que hi hagi cap tipus d'interès enlloc de l'illa i crec que, fins i tot en el moment que et comences a consolidar, te trobes que si te vols assentar a Menorca no hi ha l'opció de desenvolupar-te com a creador més enllà. Macià, tu no vius aquí. Per poder viure com a creadors, tenc la sensació que hi ha molt poca gent a Menorca del perfil d'en Macià, de n'Anna, del meu, que es pugui desenvolupar en un lloc com Menorca, perquè te trobes que no saps què has de fer. Jo no sabia què havia de fer. I poc a poc he anat tirant cap el guió perquè com a directora i guionista dels meus projectes era molt difícil guanyar-me el pa. Els puc fer en les meves hores lliures. I què estic fent? M'estic desenvolupant com a guionista. Ara estic a *Crimis*. Tenc molta sort d'estar a *Crimis*, però no és el producte que a mi m'agradaria fer. He desenvolupat ara una sèrie per a una productora de Madrid, Zeta Estudios, que probablement no diu res de jo ni de Menorca, que és per allò que en el seu moment vaig començar. I per què dic tot açò? Jo vaig començar fent cinema amb *Isla Bonita*, d'en Fernando Colomo, l'experiència més polida de la meua vida, i crec que es pot fer un cinema així. Es pot fer un cinema que guanyi doblers, que aposti per l'illa,

que aposti per un sentiment. He guanyat doblers fent un curt baratíssim xerrant de Menorca. M'ha escrit gent de tot el món dient que els ha encantat. S'ha d'apostar i podem guanyar doblers. I aquí recullo el que s'ha dit de Galícia. S'ha d'apostar pels creadors, per la gent que comencem amb els nostres recursos. Però per aconseguir el que tenen a Galícia, al País Basc, a Catalunya s'ha d'apostar pels creadors i s'ha d'apostar per la gent que piquem pedra, que intentem fer les nostres coses i que de sobte funcionen fora. Però què passa? Jo he fet una obra de teatre que ha funcionat a Catalunya súper bé. Em va costar que vingués a Menorca guanyar un premi. Perquè vaig guanyar un premi d'Arts i de sobte... Que no dic que no haguéssim pogut venir. Que estem molt agraïts de poder venir. Vam anar al Teatre Principal i al Born. Però sí que hi ha aquesta desvinculació entre les persones que comencen a crear i el que ve després. Perquè de sobte et trobes que hi ha un buit i has de partir. Xerro molt des de la meua perspectiva. Com deia n'Àlvar, hi ha hagut gent que ha quedat aquí, que ha picat tota la pedra i ara estan rebent els fruits. Sento aquesta desvinculació que no saps en quines portes has de picar, no saps què has de fer. Sempre m'he trobat açò. I per a què acabes apostant? Tirar cap a la indústria, el que ens faci guanyar doblers, el que em pugui donar de menjar. Però jo fa tres anys que m'he oblidat de la meua carrera personal. I al final és el que has de fer, has de triar. Com a creador has d'apostar molt i t'ha d'estirar la pell i has d'apostar i has de dur-ho tu i ho has de fer tot tu. Però arriba un moment que dius: no puc més i he de menjar i vull tenir una vida.

MAGDA TIMONER: Ignasi, tu com a docent, prèviament ja havies format part de qualque rodatge petit, però t'has dedicat a la docència. Quina és la vivència que reculls de fer feina amb joves?

IGNASI PONS: Jo us venc a contar que els estudiants quan acaben segon de batxiller fan selectivitat; si aproven, se'n van a estudiar fora. La tendència dels alumnes de L'Escola d'Art en acabar era estudiar Belles Arts. Volien ser pintors, feien escultura, feien disseny. L'estadística diu que actualment els alumnes de l'Escola d'Arts i d'altres batxillerats cada vegada tenen més interessos en audiovisuals, ja sigui grau superior o grau universitari. És a dir, un producte, una promoció en demanda i creixement. I que els alumnes volen estudiar açò, però se n'han d'anar a Mallorca, al Júpiter Serra, a Catalunya, a Madrid. Que l'experiència d'anar-se'n és boníssima i la recomano. Però com que hi ha un interès creixent i hi ha una demanda, hi ha plataformes, hi ha productores. Els alumnes, els estudiants volen aprendre audiovisuals. Seria molt interessant, amb els professionals que som aquí, poder

anar a les institucions i dir: «Escolteu, que açò és futur, açò és professionalització, açò es talent. S'haurien de crear uns estudis superiors o uns estudis especialitzats a Menorca». Després hem de veure qui queda, qui se'n vol anar. Açò és una altra cosa. Però és un fet que els alumnes viuen en la societat de la imatge. Tots tenen Instagram, tots miren Netflix, tots miren sèries. Hi ha una demanda creixent i un interès molt fort. Els alumnes no saben qui és Hitchcock, no han sentit a xerrar de Spielberg, Chaplin o Buster Keaton. Ho desconeixen perquè tenen altres inquietuds, estan en un altre moment de la vida. Però quan els ho expliques a classe, ho coneixen i ho descobreixen: tipus de plànols, la importància del so... La meua feina és preciosa perquè els mostres el món audiovisual, des de la creació fins a les darreres produccions. I els alumnes queden tan sorpresos, tan contents, que en volen aprendre més. És el que deia un poc na Rosa abans, de motivar. Per a nosaltres, tant l'Escola d'Art, n'Àlicia, jo, com altres instituts que fan l'optativa d'audiovisuals, és superguai poder explicar açò. I als alumnes els agrada molt, per la creativitat, pel fet de contar històries, per mostrar des d'un punt de vista documental. Però, és clar, han d'anar fora i seria molt interessant poder muntar qualque cosa aquí.

MAGDA TIMONER: Segurament també seria un planter que podria alimentar les productores que fan feina aquí i tenir nous talents més a prop.

IGNASI PONS: Totalment. Perquè voldria remarcar que de talent, aquí, n'hi ha. Tots els aquí presents tenim o hem fet feina amb estudiants, en Miqui, n'Arnau Cloquells. Hi ha gent molt bona que ha d'anar fora. Possiblement, si aquí hi hagués sector, hi hagués propostes, hi hagués garanties, quedarien aquí, tornarien aquí perquè tots s'estimen Menorca, tot i que fan anys fora o el que sigui. És molt polit i molt interessant. És un sector que creix. Des d'un punt de vista professional és molt interessant i seria molt guai que entre tots féssim possible que hi hagués un sector i que els estudiants poguessin estudiar aquí, per quedar aquí.

MAGDA TIMONER: Àlvar.

ÀLVAR TRIAY: Segons la meua experiència, he vist que com a actor de teatre pots ser el teu propi motor del que vols fer. En canvi, com a actor d'audiovisual sempre has d'esperar que t'enviïn a cercar. Potser sí que hauríem de ser una família i que tots ens poguéssim escoltar. No sé. Hi ha associacions d'actors de les Illes Balears, i associacions d'actors a Catalunya, hi ha uns mínims, hi ha uns drets a cobrar i

aquestes coses. Pots formar part d'aquesta família. M'he posat ara a escriure. No havia escrit mai. I sempre havia pensat que el que estic escrivint podria ser una obra de teatre. Però ara veig que podria ser una peça audiovisual. Però per manca de confiança amb el sector, mai he pensat que allò pugui ser una peça audiovisual. I és genuïna i és menorquina i és migjornera i és Triay. Som un titella? Sí. Però també he fet molt d'audiovisual. He fet una sessió d'un dia. El gruix de la meva carrera és en teatre. En televisió, sí que he tingut sort de fer feina a IB3. Vaig estar els tres anys de *Llàgrima de sang*, he presentat la *Menorca Britànica*, he fet la sèrie *Migjorn*. Sí que he tingut coses de pes. Però falten més empentes. Quants anys té IB3? Fins aquest any no s'ha fet la primera coproducció amb TV3 i IB3. Han hagut de passar molts anys. Tant de bo ens puguem professionalitzar molt. Fa tres anys no hi havia estudis de medicina a les Balears. La necessitam, aquesta educació, aquesta professionalització. A mi no m'ha costat gens durant trenta anys ser nòmada i anar allà on hi hagi hagut feina. També hem de calibrar aquestes dues coses.

MAGDA TIMONER: Bé, està bé plantejar aquest dubte. Fa falta.

ÀLVAR TRIAY: És clar. Jo em sento ciutadà de Menorca, de Mallorca quan hi vaig, de Barcelona quan hi visc. Aquesta és unes de les poques coses que li podem agrair a aquesta globalització, tal vegada.

Recés.

MAGDA TIMONER: Volia introduir el fet que en una economia com la menorquina i de les Illes Balears, que està basada sobretot en el turisme i en les seves activitats complementàries, el sector cultural i creatiu d'aquí, de Mallorca i d'Eivissa, ha anat configurant un teixit compost per micro i petites empreses, professionals, autònoms, molt atomitzats i amb una alta dependència del sector públic, dels fons públics, per desenvolupar projectes amb un escàs accés al finançament privat i sense gaire internacionalització, el que xerràvem abans. Com creieu o què proposaríeu per millorar aquest teixit productiu i també quina seria la manera de generar més sinergies entre nosaltres? Segurament per a alguns de nosaltres potser és la primera vegada que ens hem vist les cares o fins i tot, de vegades, recorrem a treballadors tècnics de fora de Menorca quan segurament a Menorca n'hi ha. Com podríem millorar aquest treball col·lectiu?

LAIA FOGUET: Crec que el primer pas i el més important és que ens coneguem tots. És el que m'ha passat en el recent any i pico. Perquè coneixia n'Anna i en Macià. Però més enllà d'ells... Durant molts d'anys no he conegut ningú que es dediqués al sector. Fa falta realment conèixer-nos. Poder intercanviar pensaments amb gent que fa el mateix que tu, en un lloc que és el mateix que el teu. Perquè ens veiem quan coincidim en coses així. Però realment hauríem de poder xerrar del que implica voler crear en un lloc com Menorca, com es pot fer, com poder crear junts, com ajuntar objectius, ajuntar maneres. Potser és una idea innocent, petita, però és el primer pas.

MAGDA TIMONER: L'associacionisme a les Balears, l'APAIB, l'ACIB, segurament no donaven cobertura al que tal vegada des de MIA proposaven. Per què crear una nova associació?

ROSA PRETO: Existeix una necessitat d'ajuntar, de conèixer-nos. Hi ha moltíssima gent que ni tan sols ens coneixem que està aquí, que treballa professionalment fora. Des de guionistes, càmeres, actors, gent que està treballant fora per cercar-se la vida professionalment perquè està clar que aquí, a Menorca, no poden. Estaria bé poder comptar amb aquests talents que estarien encantats de poder començar a crear coses a Menorca, des de Menorca, no sé si amb aquest esperit de menorquinitat. Vull dir que Menorca és un lloc fantàstic, som animals culturals i hem tingut la sort de néixer aquí. I que és molt diversa i fantàstica. Però no només això, sinó que hem decidit viure aquí i hem decidit quedar-nos aquí. Llavors, hem de començar a crear coses i poder-les fer des d'aquí i que no tot siguin grans hàndicaps, com qui em pot dur la càmera. Qui? Res. Si ens agrada, treballem en equip. Llavors, si t'agrada sempre tens més probabilitats amb un càmera que t'agrada com roda, amb un dissenyador de so que t'agrada com ho fa, o amb un actor fetitxe. Doncs aquí hi ha un nano del qual he vist quatre coses que ha fet per internet i està guai. Doncs anem a col·laborar, anem a fer alguna cosa. No fan falta grans aspiracions. Crec que és la base per començar a treballar creativament sense tenir imposicions econòmiques ni condicionaments de cap mena. Llavors, el que hem intentat fer des de l'associació és ajuntar-nos, conèixer-nos tots. I, tot i així, els pocs que som ara ens coneixem un poc. Vull dir que ens hem vist en actes. És clar, tothom va amb el temps que pot mentre intentam fer mil coses per poder subsistir. Llavors, tens molt poc temps. Jo tiro del carro un temps, però em cansaré de tirar del carro. Vull dir que necessitarem que hi hagi més implicació de gent dels altres sectors. Abans de ficar-me en el món audiovisual havia estudiat interpretació i havia treballat molts d'anys d'actriu. Els instruments

bàsics per moure, per mostrar, per contar una història, són els actors. I aquí a Menorca hi ha moltíssima gent que fa interpretació teatral, hi ha moltes ajudes. Ara hi ha aquesta escola que no existia, d'interpretació. Però és una interpretació de teatre, que no té res a veure amb una interpretació davant d'una càmera. Llavors, no només ens hem de preocupar pels productors i per veure d'on traiem els doblers, sinó començar a veure'ns les cares, qui som tots, què pot aportar cadascun, i començar a conèixer-nos i a cercar les afinitats que tenim per començar a realitzar projectes. Perquè projectes no només és fer qualque cosa d'èxit, no. Projectes és crear equip, veure qui és cadascú, aportar petites coses; involucrar el jovent que també pugui veure i conèixer les diferents feines. Puc xerrar de producció que hi ha des d'un localitzador, des d'una persona que es dedica exclusivament a demanar permisos, un altre que ha de cercar un director de càstings. Hi ha moltíssimes feines. Des dels *runners*. Que són paraules que sonen, però hi ha molta gent que no sap de què li estan rallant, que sembla que li xerres en un altre idioma. Són conceptes que hem de començar a ensenyar.

MAGDA TIMONER: Des d'Empàtic, quan aixequen produccions, comptau o intenteu comptar amb actors, tècnics, professionals menorsquins?

LLENTRISCA EDICIONS

DANI BAGUR: Sempre és la primera opció perquè una de les cartes amb què jugam molt fort davant les institucions, davant IB3, és la menorquinitat. Però és ver que ens trobem amb moltes dificultats per trobar personal per poder fer aquestes produccions. Personal qualificat. Perquè n'hi ha molt pocs i normalment ocupats. Els dissenyadors de so són un exemple que darrerament hem emprat davant IB3. Un dissenyador de so que hi havia que ens agradava a tots molt estava venent assegurances. Afortunadament torna de fer de dissenyador so. I un altre que també ens agradava venia peix al Mercadona de Ciutadella. És que és molt difícil. Quin és el recurs de després? Gent de Palma, de Barcelona, de Madrid. Tenim molts problemes per trobar personal qualificat i disponible. Molts de problemes, ho dic seriosament. I ho provam sempre. Toques. Tu què fas? D'acord, espera. Primer: quin projecte tenc? Aquest. He de fer fruita. Molt bé. Vaig a cercar gent que sap fer fruita. Ja són pocs. I que estiguin disponibles? I després ralles amb el coproductor: tenc aquest i aquest. Què han fet? És clar, si a nosaltres ja ens posam exigències com a productora per dir quants premis Goya tens, al personal també. Açò dels Goya ho dic perquè si vols anar a les ajudes de Mallorca has de tenir nominacions als Goya. Imagina't el nivell en què estem. Per demanar una ajuda

has de tenir nominacions als Goya en el teu equip tècnic o artístic.

LAIA FOGUET: Però hi ha com uns requeriments, que és el que deia n'Anna abans, en les subvencions, en les ajudes, com funciona tot. Sempre et demanen uns mínims, i potser no estan analitzant el que és Menorca o les Illes en general, que tot açò no hi és. I si no es potencia, no hi serà mai, tampoc.

CRISTIAN PONS: Enganxant amb el que dèieu i reflexionant amb les diferents mirades que hi ha damunt la taula, crec que, per una banda, estem pensant com solucionar les dificultats d'ara, 2018- 2025, que és la feina que ens imaginam que farem com a productors: farem documentals o un curt o una sèrie de televisió. Però també vull que pensem entre tots quin futur, a 2030, hi haurà a Menorca. Perquè les administracions no posen solució estructural, que és el gran problema de la falta de personal. Els que estem aquí, tots hem estudiat fora de Menorca. Ningú, pràcticament per l'edat que tenim, ha pogut estudiar una formació audiovisual en etapa educativa obligatòria, ni de prop. Ho hem decidit per inquietuds varies, perquè ens ha estirat el tema. Però ni l'educació en cinema a les escoles ni la formació de grau mitjà i superior a Menorca no avança. Què és el que exigim? Què és el que demanam? Si les administracions, en vint anys, no posen formació en audiovisual, és impossible que el 2030 hi hagi personal qualificat per cobrir les necessitats de les nostres produccions el 2030 o de la televisió pública o del que sigui. Evidentment que podem contractar fora, però estàvem xerrant al principi de la creativitat. Per què ara en Macià pot estrenar una pel·lícula? Perquè duu 15 anys de la seva vida dedicant-se a l'audiovisual i 5 amb aquesta pel·lícula. Si no hi ha joves que es formin i que creixin professionalment dins l'illa mai hi haurà un sector fort perquè no hi haurà una base. La base mai podrà venir de fora. Què fa una empresa multinacional si es vol establir a Menorca? Crear una base de professionals que viuen aquí, que treballen aquí i des de baix. Què ha passat a Mallorca amb IB3? Jo no he fet cap estudi de res, però només cal veure el boom que ha tingut una escola que han fet, que era una aula com aquesta de grossa i ara té un edifici de tres plantes, i dona feina a una multitud de joves que surten preparadíssims, dissenyadors de so, realitzadors. Fins i tot el CEP ha aconseguit que dins l'estructura hi puguin haver Goya. Han tret pel·lícules de Goya dins el CEP. Qui ha fet que açò fos possible? Ha estat una empresa privada que ha dit: anem a ensenyar fotografia, després anem a ensenyar audiovisual, després anem a proposar produccions audiovisuals que facin estudiants amb professionals. I d'aquí han sortit productores. I les productores han creat un sector,

un teixit i una indústria que són capaços de fer ficció. No és casualitat. IB3 ha invertit moltíssims doblers amb aquestes petites empreses per fer-les tornar grosses. I per què han estat possibles? Perquè hi ha hagut gent que estudiava, hi havia gent que aprenia i ha marcat el seu camí i han fet tot l'esglaonat pel qual hem passat tots: fer pràctiques, estar aprenent de gent que en sap més. Si açò no ho cream o ho microcream a Menorca, seguirem estant així el 2030. Nosaltres també hem de pensar en la nostra feina. Estic pensant en una segona temporada de Menorquins per a l'any que ve, estem en preproducció, i estic mirant com faig l'equip. I evidentment a Menorca no hi ha tampoc tanta possibilitat de crear un equip. Però si el 2030 tenc el mateix problema no aniré a vendre al Mercadona, perquè tampoc no és qüestió de flagel·lar-nos, de sofrir fent la feina que fem. No hi ha base. I la base s'ha de crear per les administracions amb una educació. Aquí és la clau, pensar més enllà, perquè no tothom estudiarà a l'ESCAC ni estudiarà cine, sinó que aprendrà a mesura que vagi passant el temps.

DANI BAGUR: Ja han dit el que havien de dir, les administracions. No hi són, aquí. Ja han dit el que havien de dir no venint.

IGNASI PONS: Totalment d'acord amb en Cristian. Però vull dir-te que la tendència o els cants de sirena no és cosa ni de l'Escola, ni del Consell, ni del Govern Balear, sinó que arriben des del Ministeri de Madrid. Sembla que des de Madrid hi ha un esberrany, no hi ha res tancat, per implementar història de la filosofia a tot el batxillerat de manera obligatòria. Què vol dir açò? Si implanten obligatòriament la història de la filosofia, açò condiciona les altres assignatures, sigui Audiovisuals, sigui Imatge i So, a ser suprimides en detriment d'aquesta. Estic totalment d'acord amb tu que s'ha de formar en educació secundària, en educació primària, perquè el fillets tenen mòbil, veuen moltes coses, la problemàtica d'*El juego del calamar*, que el fillets ho veuen. L'educació audiovisual hi ha de ser. Però si des del Ministeri de Madrid (no tenc res en contra de la filosofia, ni de la història, ni del Ministeri) obliguen a posar història de la filosofia al batxillerat artístic, humanístic, social, tecnològic, vol dir llevar assignatures més creatives o més artístiques. És encara un esberrany, no està encara ratificat, però que sembla que va cap aquí.

CRISTIAN PONS: Que creïn un FP d'audiovisuals.

IGNASI PONS: Açò seria l'ideal.

CRISTIAN PONS: Però és que en una illa de cent mil persones on hi ha vint productores que fan producte, ja sigui promoció, televisió, el que sigui, que no hi hagi una formació específica sense haver-te'n d'anar amb 18 any a estudiar fora, perquè hi ha gent que no s'ho pot permetre, al final tries uns altres estudis. I si no hi ha oferta, no hi haurà demanda. Ara, si hi hagués una oferta en educació en aquest sentit, la gent tal vegada en tost d'estudiar una altra carrera o una altra formació s'ho pensaria. La demanda hi és. En aquest sentit, fa molt anys que l'audiovisual és un reflex de la societat perquè contínuament arriben vídeos, del que sigui. L'audiovisual en si és molt ampli. I a una illa com Menorca, si no es permet que els joves puguin tenir la possibilitat d'estudiar aquesta formació cap empresa privada s'arriscarà a fer-ho. D'allò públic no podem fiar que ho paguin tot, açò està claríssim. Però la formació és un dret. I a Menorca, igual que es va crear l'escola d'interpretació, fa falta una escola de tècnics audiovisuals perquè és una necessitat estratègica ja. T'ho miris des d'on t'ho miris, no hi haurà cap departament del Consell, xerrant del Consell perquè és el que tenim més a prop, que estigui en contra que es creïn audiovisuals polits fets per gent de Menorca, per dir-ho com a ells els agrada sentir-ho. Al final és una necessitat i crec que s'ha de demanar des del sector: per favor, formau als joves perquè al 2030 necessitarem professionals per aconseguir que el sector tingui una base forta. Perquè nosaltres no farem feina tota la vida. Arribarà un moment en què els joves hauran d'agafar el relleu. Què passarà? Igual que nosaltres que hem hagut d'anar a estudiar fora, tornaran els que tornaran. Aquí ara mateix tenim un exemple molt clar damunt la taula. Qui viu a Menorca? No tothom viu aquí perquè tal vegada no ha tingut la possibilitat. Però tal vegada si crees professionals des d'aquí apareix aquest cinema que crea des de Menorca al món. Però és que falta educació.

MAGDA TIMONER: Anna, havies demanat la paraula?

ANNA PETRUS: Sí. Volia incidir un poc en el que estàs dient ara. Estic totalment d'acord amb aquest tema. S'ha de formar els joves. Seria molt convenient tenir aquesta base. Però tampoc hem de caure en la trampa de pensar que açò és la solució a tenir un sector estable. S'ha de fer feina també en el teixit empresarial. Sí. Els joves estaran formats aquí, però després on faran feina? No tots podran fer feina en el departament d'arts visuals que el Consell Insular crearà no sé quan. Per tant açò és una cosa. S'ha de fer feina tot alhora. Açò ens passa també molt amb les dones visuals, que fem feina per la paritat, te focalitzes només amb un aspecte i en realitat t'adones que has de fer feina amb cinc, sis, set aspectes al mateix temps perquè allò sigui

efectiu i tengui èxit. I a part, amb un pla específic. No crec que avui puguem treure un pla específic. Però si es vol realment, segons la meva experiència, des de l'associacionisme, si vols realment tenir un resultat has de tenir un pla específic. Si no entrem en uns debats, xerram, sí que tenim unes idees, però has de tenir un pla. En arts visuals, per exemple, hem aconseguit coses molt concretes i realment estem incidint en la perspectiva de gènere i diversitat dins l'audiovisual català, que és l'àmbit on actuam allà. Però què vam fer? Vam copiar literalment el pla d'acció de Suècia, que és l'únic país del món que ha aconseguit la paritat en matèria audiovisual i cinematogràfica. Tenien un pla molt concret: quina mancança tenim? Aquesta. Què podem fer per solucionar açò, però aproximant totes les potes? I en aquest aspecte, el que volia dir és que no hem caure en la idea que només formant els joves ja ens asseguram que en un futur tindrem un sector audiovisual ja consolidat; s'ha d'atacar també el teixit associatiu, el teixit empresarial. És el tema que comentaves tu de l'atomització, que som empreses atomitzades, petites empreses que depenen dels doblers públics. El sector audiovisual en aquest país i a Europa en general, amb diferències específiques, evidentment, per països, és un poc així. Aquí les empreses són més petites. Si vas a Catalunya i fas una radiografia de les productores audiovisuals que hi ha, te'n vas a Proa, que és la federació de productors audiovisuals de Catalunya, i veus tota la llista de productores: hi ha un gruix de productores molt petites, un número mitjà interessant de productores mitjanes, i després tenim dues superproductores. Dues. Açò a Catalunya. És clar, també hem de ser realistes. A Menorca, no podem fugir d'aquesta estructura atomitzada perquè també el sector audiovisual funciona així. No som a Hollywood. A Hollywood no depenen de les ajudes públiques. No és Amèrica. Ni Bollywood, no som a l'Índia. Aquí funciona així. Necessitam aquest suport del sector públic. Per tant, també hem de ser realistes amb aquest objectiu. Si volem crear un sector hem de ser conscients que tindrà una certa atomització. Hi haurà petites empreses, però potser n'hi haurà algunes de mitjanes i algunes d'un poc més grosses. Açò seria un pla com bastant ideal, com una cosa més estable. En aquest aspecte, cal un pla específic per fer açò. No sé, s'hauria de pensar. Però una cosa que se m'acudeix molt clara és el tema de sortir fora. Per exemple, el «Novo Cinema Galego», l'exemple que posava ell. Les pel·lícules que estan fent aquest grup tenen doblers públics, del territori, el sector públic recolza aquestes produccions. Però els seus recursos no són només a Galícia, coprodueixen a Catalunya majoritàriament i se'n van fora. Són gent que se'n va a tots els mercats més importants, en aquest cas de cinema. Però en televisió també hi ha mercats superimportants. Necessitam aquesta ajuda

institucional perquè aquestes productores vagin a aquests llocs, a aquests mercats internacionals on es fan els negocis, on podràs tenir altres oportunitats de crear aliances empresarials, de producció, que duren també doblers a aquests projectes. Crec que aquesta és la manera de pensar perquè realment hi pugui haver alguna cosa estable. I açò, insisteixo, sense renunciar a les nostres històries, a la nostra mirada menorquina. És a dir, hem de separar molt bé el que és la creació, l'imaginari propi, que és alguna cosa que també hem de preservar, del que s'hagi de rodar aquí, la infraestructura que podem tenir aquí, tant en l'àmbit humà, com professional, com també logístic, com ens organitzam en una estructura empresarial i audiovisual realista que permeti sustentar açò econòmicament. Si no, és impossible. Aquí crec que l'associació audiovisual té una feina per fer. Les associacions tenen aquest paper d'un poc de pressionar o fer d'interlocutor amb les institucions públiques, en el sentit que seria una cosa que haurien de fer les institucions públiques, però que al final no fan. Per exemple, en aquest cas, en aquest pla específic que vam fer amb l'associació d'arts visuals hem aconseguit coses molt concretes. És un pla que vam copiar de l'institut suec, com ja he dit. Aquest pla està impulsat directament pel sector públic i açò té uns avantatges. En el cas de Catalunya, no hi havia cap voluntat de fer açò. Han hagut de fer una feina semialtruista perquè al final s'han aconseguit superacions. Però s'ha de crear aquest pla específic.

MAGDA TIMONER: Per vendre'ls-ho? Per generar-los interès?

ANNA PETRUS: Per dir: mira! Hi ha aquest problema, aquest i aquest. I açò es pot solucionar així, així i així. I açò val tant.

DANI BAGUR: Em sembla molt important que es celebrin taules rodones com aquesta i que, sobretot, tothom tenguí la consciència, tots vosaltres i la gent que ens movem en el sector, tinguem la consciència que serà el que nosaltres pressionem o posem. No podem esperar que un polític, amb tots els respectes del món, un dia es desperti il·luminat i digui: «faré el que ha dit en Cristian». Perquè no passarà. Hem de pensar desgraciadament en la classe política que tenim. Rallaré en general. Per exemple, m'he trobat amb regidors d'Urbanisme que són carnissers o regidors de Cultura que són veterinaris. Generalment, si fos batle o conseller, en triar el meu equip miraria el perfil professional que té i assignaria funcions. Al de Cultura, qualcú que fos del sector. Però no passa així. Passa per porta, passa per home-dona, home-dona, sense mirar si els homes estan més capacitats que les dones o a la inversa en funció de les funcions. Passa, en un moment

donat, assignes una funció a qualcú perquè ets del PSOE o del PSM i te toquen només tres d'un partit i tres d'un altre. A vegades el repartiment d'àrees es fa perquè es necessita home-dona, home-dona; la dona tal vegada ha de dur Urbanisme encara que està més capacitada per dur Cultura perquè és directora de teatre. I això passa per quota, per repartiment d'àrees, per politiqueig. La política tristament funciona així. Així que, de vegades, ens podem trobar anant al conseller de Cultura, no és el cas actual del conseller de Menorca, anant al qui ens ha d'atendre la petició i que realment li vengui un món tan desconegut per ell, absolutament tant, que li hagi d'explicar un poc per parts i haver-lo de convèncer una mica què és allò que proposes. Perquè és la realitat que nosaltres vivim a diari, en el nostre món audiovisual. Un senyor que fa feina de sabates i que, de sobte, el posen de polític, no sap de càmeres. Aquell senyor sap de sabates. Així que com més mastegada li donem la cosa, com més triat, com més específica sigui la proposta que li presentem, aquell senyor ho entendreà més, ho podrà defensar millor davant el seu equip de govern, el seu equip polític. A partir d'aquí, o de les trobades que es facin, sí que hauria de sortir un pla específic i una iniciativa del sector audiovisual concreta i no esperar que cap administració, de cop i volta, t'ho faci perquè no t'ho farà. T'ho farà si pressiones.

ROSA PRETO: Des d'aquí, us convidam a tots a formar part de l'associació Menorca Illa Audiovisual, per favor. Perquè la nostra feina és aquesta: fer taules de treball, cercar diagnòstics, cercar solucions. Llavors, els qui no hi esteu encara, per favor. Si teniu cap problema m'ho dieu a mi. Però tenim un correu electrònic on podeu enviar la vostra sol·licitud, dir qui sou. Anem una mica lents perquè tothom està enfeinat. Però veieu la necessitat d'ajuntar-nos.

ANNA PETRUS: Realment els passos a seguir serien: 1) diagnòstic, què tenim; 2) on volem anar concretament, i crec que aquí hem d'atacar diferents potes, la formació de la base, el teixit empresarial, etc., i 3) crear un pla específic. Quin problema tenim ara? Que ara només tenim petites empreses. Què podem fer perquè hi n'hagi una mescla de petites, mitjanes, i potser qualcuna de grossa?

MAGDA TIMONER: I crear plans també amb un temps tancat.

ANNA PETRUS: Exacte. Qui ha d'anar a la institució pública ho ha de fer en aquest pla: de quina manera es pot econòmicament fer tal cosa? Perquè al final és un tema econòmic. Tot és un tema econòmic. Tot. I així crear un pla específic. Crec que la taula d'avui és molt interessant

perquè ens permet, en primer lloc, reconnectar-nos, que açò és bàsic; i, en segon lloc, treure algunes idees de diagnòstic. Ara, tenim feina.

MAGDA TIMONER: En referència a les administracions que avui no han pogut o no han volgut assistir, deixem-ho aquí, estaven convidades. Ara mateix comptam amb una sèrie de subvencions, amb una sèrie d'ajudes que són molt concretes. Per exemple, des del Consell de Menorca fa tres anys consecutius que convoquen ajudes de creacions d'arts visuals i audiovisuals; ho empaqueten tot dins d'una, i destinen 60.000 euros, que és molt poc per a aquestes ajudes. Després tenim també l'Institut d'Estudis Baleàrics, que destina 300.000 euros aquest 2021 a subvencions a la mobilitat i a la projecció exterior, i uns altres 98.000 a la creació. Com us sonen aquestes xifres? És suficient? No és suficient? A part d'açò, s'hauria de fer alguna altra cosa paral·lela?

LAIA FOGUET: Em fa molta gràcia que hi hagi molt més doblers per vendre't fora que per crear quan, és clar, els creadors no tenen res a vendre. Em dóna la sensació que passa el mateix amb la famosa Film Comission. Es vol crear un òrgan que gestioni un sector que no existeix. Perquè a Mallorca, la Film Comission fa de tot, quan en realitat només t'ajuda a trobar localitzacions. Però com has d'ajudar a trobar localitzacions si no hi ha la resta?

ÀLVAR TRIAY: I és igual de trist quan els actors diem: «Ai, mira! Que he fet tres bolos a Mallorca, i com que hi ha aquests ajuts de l'Institut d'Estudis Baleàrics vaig a demanar que em tornin les peles». Nosaltres també fem açò. És el mateix.

MAGDA TIMONER: Dani, volies afegir alguna cosa?

DANI BAGUR: Les ajudes, com a empresa, sempre pensaré que són insuficients. I si les tripliquen també diré que són insuficients. Però ho són. Tres coses molt ràpides a dir. Us pos un exemple. Nosaltres ara fem una sèrie de ficció. Estem cercant coproducció, estem cercant que hi entri també, a part d'IB3, que hi entra ja, À Punt o que hi entri TV3. L'Institut Català de Cultura també subvenciona les sèries audiovisuals, per plataformes, per televisió i altres, a partir d'1,7 milions d'euros de pressupost. Les inferiors a 1,7 milions d'euros ni se les mira. No tenen qualitat, entitat, possibilitats suficients per sortir fora fronteres. Si no arribes a 1,7 milions no entres. És clar, nosaltres estem molt enfora d'aquestes quantitats. Per açò, crec que les quantitats que aquí s'estan donant, no tenen la mateixa intenció que puguin tenir al País-Basc, que acaben de duplicar el pressupost de la tele, o a Catalunya,

que en postpandèmia han injectat 6 milions directament en creació. O a Galícia o a València, que ara ho estant tirant tot damunt del sector audiovisual. I aquí estan retallant. És clar, retallen, no tenen un criteri prou professional a l'hora de donar-les. Rall ara de la IEBI i del FIT, són administratius que valoren punts i prou. I aquí les ajudes que estan donant el Consell de Menorca són 60 mil euros. Potser damunt del pressupost del Consell és una quantitat significant, però no ens enganem. Açò traslladat a produccions, si ho reparteixes, és ridícul. Em sap greu emprar aquesta paraula, però és ridícul. A en Macià li donen 2000 euros per fer un documental, i el deixa a mitges perquè no li basta. Però, és clar, tampoc el vol deixar a mitges, sense acabar. No. Ajuda a una producció si la vols ajudar. I ja el darrer: a totes les altres comunitats autònomes, els processos de les ajudes estan coordinats i tothom sap de què pot fiar, dels calendaris. És a dir, a Catalunya tu saps que tal mes surt l'ICEP, que quan tens els doblers de l'ICEP pots anar a TV3 i després no sé què. Aquí és Istanbul. Aquí cadascú fa el que pot, et diuen que sortirà tal mes, però es retarden tres mesos. Nosaltres ara hem anat a l'ICIB. Has de tenir uns doblers assegurats, però com que no els tens assegurats perquè l'altra convocatòria no ha sortit, ja te quedes a mitges i has d'esperar un altre any per entrar en aquesta roda o cercar doblers privats que al final és la solució a que recorrem els productors. Tenim un embull espectacular quant a subvencions.

MAGDA TIMONER: En David havia demanat la paraula.

DAVID MARQUÈS: Bàsicament, el convenciment que l'audiovisual no només és cultura, sinó que ho engloba tot, és una manifestació cultural que té una importància estratègica: des d'un punt de vista ambiental, de transmetre una imatge de Menorca Reserva de la Biosfera; des d'un punt de vista turístic, de mostrar paisatges, localitzacions perfectes d'aquella pel·lícula que surt que després la gent vol anar a veure. És el mateix que deia n'Àlvar. Jo tenc un grup de música amb el qual podré tocar a Mercadal i a Ciutadella, tindrè ajudes per a aquests concerts, però no per als altres cinquanta bolos que faig a un bar. S'ha de tenir en compte que no vas enlloc, que està molt bé, que són molt lloables els 60 mil euros, però la dimensió no ha de ser sols la Conselleria de Cultura, sinó que Turisme hi té molt a dir, Economia hi té molt a dir. Perquè potser pots potenciar la venda de producte local, de formatge. Molt bé, jo et don no 2.000 sinó 20.000, Macià, però vejam si podem fer no sé què i tu mateix vejam si també. 20.000, però podràs optar a 10.000 d'ajuda econòmica si em fas foment. No sé. I tu mateix mires d'engirgolar la teva proposta, sense renunciar al teu

esperit d'autor, i ja una mica t'adaptes perquè saps que després pots optar a unes ajudes perquè estàs venent filosofia menorquina al teu producte. No sé. Em sembla que s'hauria de trobar una solució, que les administracions obrissin un poc el ventall i veiessin que no van enlloc segmentant tant aquests 60.000 euros. I el mateix podem dir d'IB3. IB3 va néixer el 2005 quan l'espectre era només ràdio i televisió i avui en dia el sector audiovisual és molt més que ràdio i televisió. I a més d'IB3 també les televisions que estan fent aquests continguts en xarxa, streamings. No sé. És molt ampli avui dia, i em sembla que pots ampliar més el ventall i ampliar també l'oferta i, per tant, donar més corda a tot tipus de producció. I açò necessita, en el cas d'IB3, més finançament. Parl d'IB3 però també de les autonòmiques. Vull dir, s'ha de convèncer els polítics que, en temps de postpandèmia, també s'ha d'apostar més per donar doblers a la indústria o bé directament o bé a través de les televisions, sempre i quan les televisions creïn i s'adaptin als temps actuals i creïn unes produccions més del s. XXI.

ROSA PRETO: Una cosa que volia dir abans és que, des de l'associació, una de les coses que demanem és poder formar part de comissions o de les taules de comissions on es fan i es debaten les ajudes que donen. Perquè no ens tenen gens en compte. Donen unes ajudes que no tenen ni cap ni peus. Això m'ha passat més d'una vegada entre institucions. Entre el Consell Insular i IB3, per exemple. És que se'n poden anar caminant i es poden trobar a mig camí, a mitja hora. No esteu coordinats. Demanen una certificació d'IB3 que després se'ls dóna i ells mateixos diuen: «Ah! No. És que aquesta certificació no ens serveix». No hi ha una trobada entre les institucions. I això el que demostra és que els importa una merda aquest sector. Llavors, però, sí, quan s'han de fer la foto políticament o quan volen mostrar «mira que guapo aquest vídeo que hem fet». No sé. També se'ls hauria de donar una mica de formació, a aquesta gent.

MAGDA TIMONER: Segurament és també desconeixement, i aquí és on hauríem d'entrar nosaltres.

DAVID MARQUÈS: Un incís ràpid. IB3 forma part de l'estructura autonòmica de l'administració pública, depenent d'una Conselleria des d'un punt de vista administratiu. Però el Consell Insular, ja que estem a les illes menors, Menorca i Eivissa, els Consells Insulars solen ser d'auto-govern. I els Consells Insulars poden reivindicar que també formen part d'aquesta estructura autonòmica. I si qualche vegada esteu davant qualche representant polític del Consell Insular, de diversos governs, reclamau-ho, perquè a mi no em fan cas. Reclamau la quota

que correspon a Menorca dintre d'IB3, i també als companys d'Eivissa. Feu-ho. Perquè internament no ho hem aconseguit. Feu-ho vosaltres i tal vegada d'aquesta manera sí que puguem aconseguir qüotes de representació, de pressupost i de tot. I tot mirant en benefici de tots.

DANI BAGUR: Només un minut amb açò que diu en David. Jo també vendré la meua associació, l'APAIB, l'Associació de Productores de les Balears. Aquesta setmana hem acabat una ronda amb tots els grups parlamentaris, una ronda pedagògica per explicar-los a què es dedica IB3, què està fent actualment, que és una discriminació cap a les feines que es fan aquí a Menorca, on el pressupost és totalment ínfim. L'APAIB hem anat a rallar amb els grups parlamentaris un a un, amb tots menys amb Vox, perquè és perdre el temps, per explicar-los què està passant dins IB3 i què li està passant al sector. Quan els ho expliques, tens l'oportunitat d'asseure't amb el polític amb més o menys capacitats. L'agafes una hora i li ho expliques i ho entén. I després fan les preguntes, fan les propostes, etc. No sé com acabarà. Hem demanat que donin més doblers a IB3. Com a mínim que no davallin més la producció pròpia, que és el problema principal que tenim. Crec que si es fa un poc de pedagogia, sí que a la llarga tindrà resultats. Açò és el que espero. Tots estem d'acord que açò és una vergonya, açò no pot ser. Ara veurem en què es tradueix. El partit del govern és sempre el més reticent, lògicament, perquè si et diu que sí després hi ha d'haver una acció-reacció de tots els altres. I més a més, hem aconseguit que PP, Més, etc., no es votin en contra en les mocions dels altres quan rallinen d'aquest tema. Cadascú fa la seva moció, la seva iniciativa, però com a mínim no es votaran en contra. Per cert, Rosa, no us podran passar les bases abans. Perdona. Jo he estat de la junta directiva de l'APAIB uns anys i ens passaven les bases per consensuar, IEB i tal, fins que un jurista va dir que açò era il·legal, no es pot fer. A la comissió avaluadora, si no tens projecte, sí que hi pots ser, però a l'hora de fer les bases, no.

MAGDA TIMONER: Des del públic, no sé si algú vol rascar un minutet i afegir alguna cosa.

CRISTIAN PONS: Han sortit coses que en el sector ens afecten a tots i crec que una de les coses més rellevants per les productores que fem feina aquí és la dificultat per tenir contractes amb IB3, la nostra principal finestra. I com diu en David, trob que s'ha d'insistir que la quota menorquina, ja sigui IB3, ja sigui amb les ajudes de l'IEB, ja sigui en festivals, de tot el que té a veure amb l'audiovisual, tot està en una batalla molt inclinada cap a Mallorca, i es discriminen les illes petites.

Aquí sí que tenim un gran problema. En comparació a fa quinze anys, tal vegada entre el que es produïa a Menorca i el que es produïa a Mallorca no hi havia tanta diferència. Però en aquests quinze anys d'injectar contínuament doblers a les productores mallorquines, ara sí que hi ha molta diferència. Hauríem d'aconseguir que el sector de Menorca, les productores que fan feina a Menorca, tinguin ajudes més orientades, perquè no pots competir amb productores que duen una trajectòria de Goya i és molt difícil que puguis optar a poc a poc a plantejar projectes més grossos a unes ajudes de l'IEIB, perquè sempre et passaran per davant. I l'IEB tampoc reparteix 2 milions d'euros. No sé si són 200 o 300 mil. Vull dir que és no res. Després hi ha el finançament privat, produccions estrangeres. És el cas de Mallorca, on cada vegada més les productores que treuen una ficció o un documental solen ser coproduccions estrangeres. A França, a Alemanya, estan fent feina en aquesta sentit perquè han pujat un esglaó. I aquí com que no hi ha hagut aquesta injecció pública a través de la televisió, les productores segueixen sent petites i els costa molt pujar aquest esglaó. Insistesc en la formació. Estratègicament seria lògic que hi hagués una formació de grau mitjà en Audiovisual, d'on surtin dissenyadors de so, tècnics de càmera, creadors que puguin fer d'ajudant de càmera a produccions més grosses, que aprenguin. Açò crec que és una cosa, pensant en el 2030. Desenvolupament sostenible. I després les ajudes, com les plantejgen. O les produccions. El que fan les produccions de Mallorca és fantàstic, però les nostres produccions no tenen res a envejar-los. Mireu la televisió. Tenim un nivell igual i fins i tot coses amb més audiència. En David tal vegada em corregirà. Però tal vegada més audiència que fins i tot produccions que es fan a Mallorca. Per què ens costa tant signar un contracte amb IB3? Perquè no ens tenen en compte. També amb el festival. Per potenciar el festival tenim el logo de l'IEIB; no sabem si ens donaran un euro encara, però l'hem de posar. A part que competim amb no sé quants de milers de festivals de Mallorca cap als quals, per proximitat, només de coneixença, tenen més bons ulls que nosaltres davant d'una valoració. Per tant, anem a crear unes ajudes específiques per a les activitats que es fan a Menorca en producció audiovisual, en festivals. Si m'imaginés que els doblers venen canalitzats pensaria, que és el més lògic, que es reparteixin des del Consell a festivals que es fan a Menorca, que tinguem el nostre propi ADN i que es reparteixi segons el que es fa aquí, que no haguem de competir amb festivals que hi ha a Mallorca que és una altra realitat. He estat vivint allà deu anys. Ho conec molt bé. És una altra realitat, van molt més endavant que nosaltres. I trobo que el que podem exigir és que ens considerin com som perquè tenim aquestes precarietats. I competir en l'àmbit de

Balears, amb una illa que ja té un sector fort amb audiovisual, és molt difícil. És molt difícil. I el missatge que els donaria seria que tinguin en compte les característiques, el qui faci aquest diagnòstic hauria de dir les característiques de Menorca quines són, què està passant.

MAGDA TIMONER: Segurament aquestes característiques les hauríem de presentar als polítics, als agents polítics d'aquí perquè ho vagin a defensar allà abans d'intentar anar-hi nosaltres tot sols.

DAVID MARQUÈS: Evidentment, en Cristian, en Macià i en Dani són un exemple de produccions contractades directament. Vull dir que açò passa quan IB3 veu que és qualcú amb experiència o que ja ha demostrat la seva vàlua. Amb el cas d'en Cristian, va fer la proposta inicial de *Menorquins*: ha agradat i ara anem cap a una segona temporada. Desgraciadament, són excepcions. Hi ha molts de projectes que es queden pel camí. Per açò mateix, us torno a animar: com més corc, com més propostes presenteu, més possibilitats. IB3 té el deure, l'obligació de discriminar positivament Menorca i Eivissa perquè la indústria a Menorca i Eivissa està menys desenvolupada que a Mallorca. Anem a posar en un compromís a IB3 i anem a presentar propostes. Va!

ROSA PRETO: Em vaig assabentar fa molt poc: hi ha ajudes directes d'IB3 a producció. No cal entrar en concurs. Ajudes directes.

DAVID MARQUÈS: Hi ha convocatòries públiques de coproducció, i després hi ha que tu presentes, com a qualsevol televisió del món, una proposta, un projecte concret, i aconseguixes que al directiu li faci llumets als ulls.

MACIÀ FLORIT: En el cas del documental aquest d'IB3 em va passar exactament el mateix. Jo no fiava demanar-ho. De fet, no estava gaire assabentat que hi hagués la convocatòria oberta, del finançament anticipat. I va ser en David, en el moment en què el vaig veure, o que va enviar un correu a les productores d'aquí avisant que hi quedaven uns dies, animant que ens hi presentéssim. Va ser quan vaig fer el clic. Jo, dins el meu cap, com que estic allà i encara que sigui un projecte d'aquí, fet aquí, amb gent d'aquí, no el tenia. I en David va enviar el correu, hi vaig xerrar i va dir: «encara que tenguis qualsevol cosa, presenta-ho. Cerca». Si reben projectes de Menorca tenen més opcions de donar-ho. Si en troben pocs només donaran els qui realment vegin que tenen possibilitats. I va anar bé. És canviar un poc el xip i entrar en aquest circuit. I crec que les trobades, igual que quan t'envien un

correu, tan senzill com açò, una telefonada, una trobada com la d'avui a mi em fa connectar. En Dani fa açò, en Cristian té aquesta idea, na Laia i n'Anna estan amb un projecte. Açò és el que fa que estiguis connectat.

ANNA PETRUS: Estic d'acord amb el canvi de xip. La doble insularitat ens ha fet molt de mal històricament. El territori que tenim és fracturat i açò ens ha dividit molt. Però avui en dia ja no tenim excusa. Hi ha moltes facilitats; te pots reunir cada dia per Zoom amb qui vulguis. Però no és que el de Menorca només és per a Menorca. És per a tothom. Per qualcú de Galícia que vulgui venir. El xip és aquest. Canviar aquest xip. Aniràs on hi hagi els doblers, però no per un projecte només per a Menorca, és per a tot el món. Si el meu amic de Nova York vol venir aquest pont a Menorca i estan passant documentals, els farà venir perquè és un festival fantàstic. Vull dir que aquest xip també l'has de canviar tu per entrar millor allà, amb els polítics i amb tot això. Gràcies.

MAGDA TIMONER: Bé, idò d'entre tot açò, interessantíssim i amb què ens podríem estar hores, intentarem fer-ne un recull, un resum, i extreure'n aquest llibre blanc del qual parlàvem.

ANNA PETRUS: I que sigui l'inici d'alguna cosa.

MAGDA TIMONER: Exacte. I esperem que açò sigui l'inici de quelcom i que ens puguem tornar a trobar. Moltíssimes gràcies per haver vingut.

LLETRISCA EDICIONS

CONCLUSIONS

Menorca és l'illa de la calma. El nostre «xino-xano» impregna cada raconada de l'illa, des de Ciutadella fins a Sant Lluís, des de Punta Nati fins a Punta Prima; fins i tot, de vegades, la tramuntana sembla anar xopa d'aquesta vessa endèmica. Aquesta tranquil·litat, aquest anar «a poc a poc», està en el nostre ADN, esquitxa la nostra vida diària, des de la política, l'economia, la cultura, la indústria...

Rallam, aquí, del món audiovisual menorquí. En el debat s'han esmentat més d'una desena de productores audiovisuals locals (n'hi ha més). En un territori com el menorquí, de 692 km², és prou considerable, és «generosa», com s'ha esmentat. No hi ha dubte que l'audiovisual, econòmicament i professional, es troba en alça. Però, en tost d'indústria, hem d'emprar i rallar encara d'un «sector» audiovisual, en vies de consolidació, però a un ritme exageradament illenc, que sembla no tenir en compte les necessitats d'aquest «sector».

Engegar un projecte audiovisual no és fàcil, sobretot pel cost. Actualment, les productores locals pateixen una alta dependència del sector públic, amb un escàs accés al finançament privat i sense gaire o gens d'internacionalització. Les subvencions públiques a Menorca (que moltes vegades no són subvencions específiques per a la producció de cinema, els objectius de les quals s'haurien de revisar) són insuficients per realitzar qualsevol projecte per petit que sigui. Completar el projecte aboca les productores a una recerca, quasi impossible, del finançament necessari per poder finalitzar-ne la producció. En l'àmbit balear, les productores de Mallorca es troben absolutament consolidades i amb projectes sòlids, gràcies a la tasca feta els darrers anys, principalment, per la televisió pública de les Illes Balears i la Mallorca Film Comission, sense deixar de costat els centres educatius públics i privats que s'han centrat en els estudis d'audiovisuals; competir amb els seus mèrits per finançament és gairebé impossible.

També s'ha esmentat l'exemple de Galícia en més d'una ocasió. Aquesta comunitat autònoma ha fet un esforç injectant una gran quantitat de diners en talent local, la qual cosa ha creat una potent indústria audiovisual, anomenat el «Novo Cinema Galego». És a dir, que les institucions públiques gallegues han apostat pel talent local. A Menorca es reclama un reconeixement d'aquest talent local per part de les administracions i que es tradueixi en accions reals dirigides a les productores i cineastes. També es demana que es valori la procedència local de la productora en concursos per a l'elaboració de l'audiovisual públic, majoritàriament atorgat segons el millor preu proposat o directament sense concurs.

De totes maneres, és cert que no es pot dependre econòmicament d'una sola regió. Vivim en un món global, en el qual és senzill estar connectats. Torna, aquí, a aparèixer l'exemple gallec. Com ja hem esmentat, les productores locals gallegues van rebre una gran quantitat de diners per desenvolupar els seus projectes. Però no sols van mirar cap a ca seva, sinó que també van projectar la seva mirada cap a l'exterior, cap a la coproducció, amb altres comunitats o altres països. Fer equip, no sols en l'àmbit estatal o internacional, sinó també local. Parlam d'aquest poder de la col·lectivitat, a través de la qual estranyament ens resulta tan difícil crear aliances, encara que estiguem a dues hores en vaixell o vint minuts d'avió.

Si en el futur el sector audiovisual menorquí vol ser fort i poder competir amb garanties amb altres «indústries», cal apostar per una professionalització real del sector, i això passaria per formar els professionals del futur. Unes arrels que no poden ser formades per cap altre col·lectiu que pel jovent. En aquest sentit, s'esmenta que a Menorca són necessaris uns estudis especialitzats en l'audiovisual (o potser una FP) per proveir el sector (recordem que es troba en creixement) de professionals qualificats. També cal cercar estratègies per poder atreure al talent menorquí que viu a fora per desenvolupar els seus projectes a l'illa.

LLETRISCA EDICIONS

En definitiva: ajudes específiques insuficients per a l'audiovisual menorquí, dificultat per accedir al capital privat, dificultats per trobar professionals qualificats a l'illa, dificultats a l'hora de competir amb altres nínxols de audiovisual balear, absència d'educació especialitzada i manca de reconeixement institucional. El món audiovisual menorquí s'enfronta actualment a molts desavantatges. Però una vegada identificats es poden abordar.

Val a dir que durant la primavera d'aquest 2022 s'ha posat en marxa la Menorca Film Comission, que va convocar una reunió del sector en un entorn institucional, amb molts de noms que van participar ja en la trobada del Llibre Blanc de l'Audiovisual, i d'altres que perfectament hi haurien pogut ser. El sector audiovisual és conscient que per consolidar-lo fa falta injecció de finançament privat i públic, ajudes específiques per al cinema i l'audiovisual menorquí, formació qualificada per abastir el futur sector, sinergies amb coproduccions balears, estatals i internacionals. El que és segur és que cap iniciativa individual de cap persona, productora o col·lectiu ho podrà empènyer sense l'estalonament públic, el qual també necessita el sector per convertir-lo en estratègic per Menorca de cara al futur.

LLETRISCA EDICIONS

LLETRISCA EDICIONS

